

Auktoritet, auktoritär, auktoritativ...

"NÄR ANDRA MÄRKER att de kan hålla med mig, vill de att jag ska vara en stark och synlig ledare. När de märker att vi är oense, förväntar de sig att jag är öppen och lyssnande."

SÅ UTTRYCKTE SIG en något trött ledare i en dansk kristen organisation för några år sedan¹. Därmed beskrev han sin egen frustration i mötet med nutidens något blandade förhållnings-sätt till auktoriteter. Å ena sidan kan man inte utan vidare beskriva vår tid som antiauktoritär eller auktoritetsfientlig, eftersom man faktiskt efterfrågar ledarskap. Å andra sidan måste ledare i högre grad ge skäl för sin rätt att leda, och man böjer sig inte för dem med samma självklarhet som tidigare.

Vad är det som har hänt? Och hur ska vi som kristna se på denna utveckling?

TRE SLAGS AUKTORITET

För att förstå utvecklingen kan det vara nyttigt att ta sin utgångspunkt i en traditionell skillnad mellan tre olika typer av auktoritet².

Formell auktoritet: det är den auktoritet som någon har på grund av *sin ställning* som lärare, polis, statsminister, arbetsgivare, förälder... Lagar och regler ger dessa människor rätt att, inom sina respektive områden, bestämma och staka ut riktlinjer. I princip har de sin auktoritet så länge de har sitt uppdrag och de förlorar den samma dag de slutar sin tjänst. Samtidigt brukar deras ord i allmänhet ha tyngd rent psykologiskt när de uttalar sig: läraren på sin skola, föräldern i sitt hem, statsmi-

nistern i sitt land. I många fall också när de uttalar sig i frågor som ligger långt utanför deras egentliga ansvarsområde. Statsminister Anders Fogh Rasmussens många uttalanden om religion kan man ta som exempel på detta. Kristna ledare som under årens lopp har uttalat sig i politiska frågor kan vara ett annat.

Fackmässig auktoritet: det är den auktoritet som hör samman med vad någon *kan*. Det är den behörighet som den duktige yrkesmannen har inom sitt gebit. Han behöver inte vara kontors- eller verksamhetschef, men de andra är väl medvetna om att hans ord väger tungt. Detta är en auktoritet som han har så länge han kan bevisa den, och den måste han återerövra om och om igen. Han behåller den inte nödvändigtvis lika länge som han är kvar i sitt arbete, utan kan till exempel bli omsprungen av en yngre kollega. Han förlorar inte automatiskt sin auktoritet den dag han går i pension, men kan kanske få rollen som den kloke gamle mannen som man frågar till råds.

Personlig auktoritet: det är den auktoritet som någon har i kraft av det han eller hon *är*: hans eller hennes personlighet, utstrålning och livserfarenhet. Den hör inte bara ihop med ord och färdigheter – inte alls med ämbete – utan kommer sig av något som inte alltid låter sig kläs i ord. Man märker det ibland i en församling, att man lyssnar särskilt intensivt när en viss person tar till orda. Och personen i fråga behöver inte ha någon hög utbildning eller inneha någon formell ledarställning.

Denna auktoritet måste man också ständigt återerövra, och till sin natur vilar den på ännu svagare grund än den kunskapsbaserade. Den kan gå helt förlorad genom ett litet felsteg eller vid avslöjandet av något hittills dolt drag i personligheten.

Samspelet mellan de tre auktoritetstyperna är komplicerat; särskilt de två sistnämnda glider ofta in i varandra. Olika människor har olika "blandformer" av auktoritet.

Ibland kan det råda en närmast chockerande spänning mellan en persons auktoritet inom olika områden: det kan handla om den lysande yrkesmannen som bara inte kan samarbeta med andra. Eller mannen som kan ha stor auktoritet i ett visst sammanhang (t.ex. på arbetsplatsen) men helt saknar auktoritet i ett annat (t.ex. i sitt hem).

DE MODERNA UTVECKLINGEN

Om man ska beskriva den moderna utvecklingen, kan man kortfattat säga att de två sistnämnda typerna av auktoritet har kommit mer i fokus än den förstnämnda. Eller med andra ord: den institutionella auktoriteten måste i viss mån lämna plats åt den mjuka och personorienterade.

Den institutionella auktoriteten finns kvar: vi har fortfarande en statsminister, lärare, poliser, föräldrar och arbetsgivare. Och vi rättar oss fortfarande i stor utsträckning efter dem. Om vi inte gjorde det skulle samhället upplösas.

Men vi är misstänksamma mot dem.

Och många drag i vår kultur visar att deras betydelse har minskat: vi älskar böcker och film som avslöjar dem som tomma auktoriteter, eller auktoriteter som missbrukar sin makt.

Det finns t.ex. en urtyp i modern film³ och litteratur⁴, nämligen mannen (och det är ofta en man) som har formell auktoritet, men som misslyckas på de yrkesmässiga och framför allt de personliga områdena. Han avslöjas som en liten människa med mycket stor makt.

Medierna älskar också att anlägga det perspektivet: att leta fram politiska ledare eller myndigheter som missbrukar sin makt⁵.

I det moderna samhället räknas den som har formell auktoritet, men saknar fackmässig och personlig auktoritet, som ynkelig och farlig. Den som gör uppror mot honom är en hjälte.

Och motsatsen: den som har fackkunskaper och personlig auktoritet blir beundrad och uppskattad.

I medievärlden ser man tydligt att den fackmässiga auktoriteten har större tyngd. Det är mer regel än undantag att nyhetssändningarna tar in universitetsanställda forskare i studion för att kommentera händelser och skeenden. Den självständiga forskarens ord väger nämligen mycket tungt, och universiteten uppfattas som zoner som inte styrs av makten, och där man uttalar sig i kraft av sitt kunnande, oberoende av politiska, ekonomiska och religiösa intressen⁶.

Och stora personligheter får verkligen mycket uppmärksamhet – ofta i fråga om mycket annat än vad de arbetar med. Författare, filmregissörer och människor som levt ett dramatiskt liv kommer lätt till tals, och deras ord tillmäts stor betydelse⁷. Medierna älskar personliga porträtt av "mannen bakom politikern", "den personliga upplevelsen av händelserna" osv. Man söker nämligen upplysningar om den personliga innebörden i orden och handlingarna – eller bristen på sådan.

Fenomenet är mycket komplicerat: negativt sett innebär "kändisskap" i sig auktoritet⁸. Vi har blivit mer upptagna av personerna än av själva saken och åsikterna. Och i praktiken har det lett till att den offentliga debatten (ibland: den allmänna stämningen) till stor del har fyllt ut det tomrum på makt som de formella auktoriteterna har efterlämnat. Man kan se detta i det politiska livet, där det ofta är en viktigare egenskap för en minister att ha genomslagskraft i det offentliga rummet än att visa duglighet inom sitt område. Makten i det moderna

Idag är utvecklingen sådan "att den institutionella auktoriteten i viss mån måste lämna plats åt den mjuka och personorienterade."

samhället ligger nämligen i det som sociologerna kallar "diskursen", dvs. det offentliga samtalet och debatten⁹.

Mer positivt sett är det fråga om en helt grundläggande mänsklig mekanism. Vi lägger inte bara märke till vad som sägs, utan också vem som säger det. Vi söker substansen bakom orden och besluten.

Ett något dramatiskt exempel på detta är Flemming Kofod-Svendsens vittnesbörd om sin tro i en lång rad danska medier, efter det att han tragiskt förlorat fyra familjemedlemmar i tsunamin. Man lyssnade verkligen på honom. Vid närmare granskning var det han sa inte mycket annorlunda än vad många andra har sagt från predikstolar och i artiklar.

Men i den situationen kunde hans ord inte ha burits bara av den formella auktoriteten: om man tänker sig att en kyrklig ledare hade framträtt och använt samma ord som kommentar till tsunamin, hade det snabbt – och med viss rätt – stämplats som okänsligt och gudligt prat. Men nu blev det sagt av en man som hade betalat ett högt pris. Därför fick orden en tyngd som kom någon annanstans ifrån än från själva orden.

Nu har jag använt mig av en del exempel från det offentliga livet, eftersom de är allmänt bekanta. Men jag vill påstå att samma mekanismer märks både i församlingslivet, på arbetsplatserna och i våra mer personliga relationer. Den formella auktoriteten har inte längre samma tyngd, utan man frågar efter den personliga hållningen, de personliga kvaliteter som ligger bakom och vår egen livshistoria som antingen kan bekräfta eller dementera det vi säger.

På alla nivåer måste dagens ledare bevisa sin rätt att ha auktoritet – inte bara en gång, utan gång på gång.

HUR SKA MAN SE PÅ DENNA UTVECKLING?

Det är inte rimligt att man utifrån biblisk och kristen syn uppfattar detta enbart som en negativ utveckling.

Visserligen är det sant att Nya testamentet beskriver olydnad mot föräldrarna som ett tecken på avfall¹⁰, och att mycket tyder på att samhällsstrukturer ska upplösas mot slutet av denna världs historia¹¹. Den bibliska grundtanken är att myndigheterna är till för att skydda de svaga och straffa dem som gör det som är ont¹². Därför är auktoritet – också formell auktoritet – en positiv företeelse i Bibeln.

Men det är lika sant att den bibliska grundsynen är att jordiska auktoriteter är tillfälliga och relativa. Ingen människa på denna jord har makt om den inte blir henne given¹³; den ska tas ifrån henne när hennes tid är ute. Och vi är alltid bara kallade att vara lydiga "i Herren"¹⁴, vilket till sin yttersta konsekvens innebär att när den jordiska auktoritetens ord går stick i stäv med Guds ord, så går Guds ord alltid före¹⁵. Varken ledare eller föräldrar får bli föremål för tillbedjan¹⁶.

Förebilden till de historier som medievärlden älskar, om den formelle ledaren som inte är vuxen sin uppgift, har man för övrigt fått från Bibeln¹⁷. Där finner man massiv kritik av formella ledare som missbrukar sin makt¹⁸. Och aposteln Paulus hänvisar inte bara till sin formella auktoritet som apostel¹⁹, utan också till att han verkligen är värd att efterlikna²⁰. Det är den personliga auktoriteten. Han kan annars vara ytterst upptagen med att underbygga sina argument med citat från den heliga Skrift²¹. Det är – åtminstone i viss mening – den fackmässigt grundade auktoriteten.

Kyrkohistoriskt sett är det också värt att lägga märke till att väckelserörelsernas genombrott under 1800-talet i viss mån var en rörelse från den institutionella auktoriteten (präster-nas) till den personliga (väckelsepredikanterna och det personliga vittnesbördets). LM (Luthersk Misjonsforening – liksom de lågkyrkliga rörelserna i Sverige, red:s anm.) hade helt enkelt inte existerat om man inte i ett visst skede gjort uppror mot auktoriteter.

Det är ofta en viktigare egenskap för en minister att ha genomslagskraft i det offentliga rummet än att visa duglighet inom sitt område.

*Här kommer vi ytterst nära
det ledarideal som Jesus ställde fram,
när han talade om ledaren
som den som är de andras tjänare.*

Även om det inte är meningsfullt att entydigt beskriva denna utveckling som ett tecken på avfall och på den yttersta tiden, har vi god anledning att fråga oss vad som kommer att fylla det tomrum som de formella auktoriteterna lämnar efter sig. Det är troligen svaret på den frågan som avgör om utvecklingen är sund eller inte: alltså om samhällsandan, den allmänna opinionen, diskursen eller tydliga etiska och andliga värderingar kommer att fylla tomrummet. "Den heliga Skrift och goda skäl", som Luther sa vid riksdagen i Worms. En konsekvens av den ökade tonvikten på de mjuka auktoritetsformerna är nämligen att ledare i högre grad ställs till svars inför människors aktuella åsikter och värderingar. På gott och ont. Och om dessa rör sig bort från kristet tänkande kommer "tiden" att föredra ledare som rör sig i samma riktning. Det hade för övrigt redan aposteln Paulus förutsagt²².

Det finns nämligen en – ibland förbisedd – poäng i att de mjukare auktoritetsformerna också kan missbrukas. Man kan använda fackmässig auktoritet för att uttala sig med kraft i åsiktsmässiga och etiska frågor, där fackmannen vid närmare granskning inte har något företräde framför andra.

Och om den formella auktoriteten blir mycket försvagad – t.ex. i en församling – så får andra ledare stor makt. Det kan i värsta fall utveckla sig till de starka personligheternas tyranni.

HURDAN SKA AUKTORITETEN VARA I DET MODERNA SAMHÄLLET?

Denna utveckling innebär att förutsättningarna för auktoritet förändras i vårt samhälle. Man frågar mer efter informell kompetens än efter formell hos en ledare. Och det gäller även om han befinner sig inom det politiska, yrkesmässiga, kyrkliga eller privata området. Om han enbart – eller primärt – hänvisar till sin formella auktoritet kommer han att uppfattas som *auktoritär*, dvs. att han uppfattas som en person som använder sin position negativt, eventuellt för att skaffa sig makt. Om han i stället regelbundet ger skäl för och förklarar sina beslut och visioner, så att han vinner människors hjärtan och tankar för sin sak, blir det möjligt att uppfatta honom som *auktoritativ*, dvs. som en person som det finns anledning att åtlyda. Här kommer vi ytterst nära det ledarideal som Jesus ställde fram, när han talade om ledaren som den som är de andras tjänare²³.

För övrigt har alltså den auktoritative leda-

ren bättre förutsättningar än den auktoritära att ändå klara sig i de situationer som varje ledare ställs i, där han tvingas åberopa sin formella auktoritet, eftersom svåra och impopulära beslut ska fattas. Det ligger ju en paradox i den lydnad som ett sunt ledarskap kräver: å ena sidan innefattar lydnad att jag ibland böjer mig för något som jag inte helt förstår. Å andra sidan är vi kallade till medveten lydnad som frågar efter ledarens trovärdighet, argument och egenskaper.

Bara i den spänningen kan formell auktoritet föra en sund tillvaro.

Motsatsen: om den formella auktoriteten försvinner helt från samhället, står vi inför samhällets upplösning och tidens slut.

JENS-OLE CHRISTIANSEN

Generalsekreterare i LM, Luthersk Misjonsforening, Danmark
F.d. rektor på Dansk Bibel-institut.

Artikeln har varit publicerad i *Budskabet* nr 4/2006.

Publicerad med tillstånd.

Översättning från danskan Gunilla Davidsson. Bearb. av red.

1. För säkerhets skull måste jag betona att denne ledare inte var jag. Men det finns naturligtvis en anledning till att jag minns honom.
2. Se t.ex. Carsten Hjort Pedersen: "Autoritet og frihed – to centrale pædagogiske begreber som er gjensidigt afhængige af hinanden". www.kpi.dk.
3. Den aktuella filmen "Drømmen" av Niels Arden Oplev är ett exempel på detta. Den beskriver en tyrannisk rektor i Himmerland i slutet av 60-talet, och hur han förlorar sin makt.
4. Hans Scherfigs "Det forsømte forår" är en klassiker i denna genre.
5. Just nu ägnar medierna uppmärksamhet åt att polisen har missbrukat sin makt genom att hålla personer från Christiania häktade orimligt länge.
6. Naturligtvis är detta en sanning med mycket stora modifierationer.
7. De senare årens många intervjuböcker med kända personligheter är exempel på denna personliga auktoritet, t.ex. "Det skal mærkes at vi lever" med Johannes Møllehave och Benny Andersen.
8. I skrivande stund har Danmarks tekniske universitet en re-

- klamkampanj i S-tågen med anspelning på denna poäng: "Bliv kendt på faktisk at kunne noget".
9. Se Ole Grünbaum: "Farvel til krønikesamfundet" (Peoples press, 2004).
 10. Rom. 1:30 och 2 TİM. 3:2
 11. Mark. 13:9-23
 12. Rom. 13:1-7 och 1 Petr. 2:13-17
 13. T.ex. Joh. 19:11
 14. T.ex. Klag. 3:20-25
 15. Apg. 5:29. Det är väl strängt taget det som Paulus ställer på sin spets, när han i Gal. 1:8 säger att även om en ängel eller en apostel förkunnade ett budskap för er i strid med evangeliet, så ska ni inte tro honom.
 16. 2 Mos. 20:3 och Matt. 10:37
 17. Herodes och Pilatus är två exempel.
 18. Mark. 10:42; Apg. 8:18-26; 1 Petr. 5:2-4
 19. Se i stort sett alla inledningar till de nytestamentliga breven.
 20. 1 Kor. 4:16 och 11:1
 21. Rom. kap. 4 kan tas som ett typiskt exempel på detta.
 22. 2 TİM. 4:3
 23. Mark. 10:41-45.